

# Knížní pozůstalost Edmunda Hünigena v Krajské vědecké knihovně v Liberci

## 1. Úvodní informace

V letech 2021–2024 se oddělení katalogizace zabývalo zpracováním rezervního fondu, ve kterém jsou mimo jiné uloženy publikace z osobní knihovny německého komunistického politika a novináře **Edmunda Hünigena**. Jde o část knižní pozůstalosti, kterou knihovna získala po jeho smrti v roce 1971.

## 2. Osobnost Edmunda Hünigena

Edmund Hünigen se narodil 22. 1. 1897 do dělnické rodiny v Heřmanicích u Frýdlantu. Jako nejstarší z dětí se podílel na péči o početné sourozence. Po škole se vyučil tesařem. Zúčastnil se bojů první světové války jako příslušník rakouského námořnictva. Po návratu se oženil s Hedwigou Luciovou, která byla později aktivní v ženském komunistickém hnutí. Zkušenosti z aktivního působení v místním komunistickém a dělnickém hnutí ho v roce 1921 přivedly k tomu, že se stal zakládajícím členem KSČ. Působil jako komunistický a odborový funkcionář a poslanec Českého zemského zastupitelstva, pracoval též jako redaktor komunistického tisku. V polovině 30. let se přestěhoval do liberecké čtvrti Ruprechtice, kde si postavil dům. Po jeho smrti nesla ulice, ve které žil, po určitou dobu jeho jméno. Dnes se ulice jmenuje Na Vyhlídce, dům má číslo popisné 499.<sup>1</sup>

Na podzim roku 1938 odešel s rodinou kvůli politické situaci do Prahy, kde byl v březnu 1939 zatčen. Po celou válku byl vězněn v koncentračních táborech Sachsenhausen a Flossenbürg. Jeho žena s dcerou uprchly do Velké Británie, syn byl povolán do wehrmachtu.

Po válce se celá rodina sešla opět v Liberci. Díky uznání antifašistické činnosti mohli všichni členové rodiny zůstat v Československu. Edmund Hünigen pracoval v kanceláři Antifašistického výboru v Liberci, zasazoval se o zájem německých antifašistů. Zůstal aktivním komunistou a psal pro německojazyčná média. Po zrušení kanceláře „antify“ v roce 1953 nastoupil do ruprechtického kamenolomu. Později tuto práci kvůli zdravotnímu stavu opustil a do odchodu do důchodu v roce 1957 působil na krajském sekretariátu KSČ v Liberci. Nadále byl činný v politických organizacích, přednášel a vystupoval v médiích. Podpořil invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 a až do své smrti 3. 4. 1971 zůstal komunistou a zastáncem Sovětského svazu.<sup>2</sup>

## 3. Historie a zpracování fondu

Jako hlavní zdroj informací o historii Hünigenovy knihovny slouží strojopisné zprávy zaměstnance tehdejší Knihovny Václava Kopeckého v Liberci pana Václava Carvy<sup>3</sup>, který měl na starosti zpracování tohoto fondu.

Z těchto zpráv se dozvídáme, že Hünigen budoval svou knihovnu od raného mládí, kdy se začal angažovat v dělnickém hnutí. V roce 1938 vlastnil již stovky zahraničních titulů, které se do republiky dostávaly většinou ilegálně, ale i publikace domácí produkce, vydávané například libereckým nakladatelstvím Runge (dnes je jich ve fondu zhruba jen desítka). Pro knihy, po kterých by mohla pátrat policie, vybudoval Hünigen před svým útekem z Liberce ve svém domě skryš. O této skryši se zmiňuje ve svém článku i historik Jaroslav Pažout<sup>4</sup>.

Dům získala po okupaci místní skupina Hitlerjugend a při stavebních úpravách byly knihy objeveny. Naštěstí nebyly zničeny, ale pouze převezeny na půdu obecního úřadu v Ruprechticích, kde si je Hünigen po svém návratu v roce 1945 mohl vyzvednout. Knihovnu doplňoval i po válce až do konce života.

Po Hünigenově smrti v roce 1971 nabídla vdova knižní pozůstalost liberecké knihovně. V té době čítala na 10 000 svazků. K dispozici nebyly žádné přírůstkové seznamy ani katalogy. Knihovna Václava Kopeckého o jejím převzetí jednala ve spolupráci s Ústavem marxismu-leninismu ÚV KSČ (dříve Ústav dějin KSČ), který měl o některé publikace zájem. Záměrem bylo zpřístupnit část fondu, která měla zůstat v Liberci, v plánovaném „Památku dělnického hnutí“ v pavlovickém Koloseu, k tomu však nedošlo.

Podmínkou předání knih ze strany paní Hünigenové bylo provedení soupisu na místě. Zpracování předávacího seznamu, které bylo prováděno pracovníky liberecké knihovny v domě v Ruprechticích, bylo technicky i personálně obtížné. V plánu též bylo posílat do ÚML v Praze průběžně seznam titulů, které by mohly ústav zajímat. Na rub titulního listu měla být zapisována pořadová čísla, ta však ve všech svazcích dnes nenalzáme. Dále se prováděl zkrácený jmenový popis na papírové archy tak, aby z nich mohly být po rozřezání zhotoveny katalogizační listky. V době vytvoření Carvovy první zprávy v roce 1972 bylo takto zpracováno zhruba 300 svazků. Řešily se další problémy, jako např. odvoz zpracovaných knih, personální zajištění, náhrady za topení a úklid v domě paní Hünigenové. Nakonec byla celá pozůstalost odkoupena za 50 000 Kčs, přičemž část naučné literatury byla převedena do ÚML v Praze.

---

<sup>1</sup> NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, Dům [kulturní památka, dům Edmunda Hünigena]. Online. In: Památkový katalog. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/dum-12120254>. [cit. 2024-11-01].

<sup>2</sup> "Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák, [2020].

<sup>3</sup> Archiv KVK v Liberci vlastní tři strojopisné dokumenty z roku 1972 (charakteristika knihovny, stav zpracování, odhad ceny) a jednu zprávu ze 17. 4. 1980 podepsanou V. Carvou.

<sup>4</sup> PAŽOUT, Edmund Hünigen. In: KOKOŠKOVÁ, Osudy zapomenutých hrdinů, 2008, s. 33.

Z materiálů Národního archivu vyplývá, že písemnosti z manželovy pozůstalosti předala jeho žena archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ v letech 1972 a 1974.<sup>5</sup> Byla sem zřejmě předána i část knihovny. Archivní materiály přešly v 80. letech z ÚML ÚV KSČ do fondů Národního archivu, osud knih znám není.

Fond začala tehdejší Vědecká a lidová knihovna Václava Kopeckého v Liberci provizorně evidovat brzy po jeho získání. Vzhledem k obsahové zaměření některých děl byl zařazen do tzv. „rezervního fondu“, který z ideologických důvodů nebyl určen pro veřejnost. Podle ústního sdělení tehdejších zaměstnanců byly knihy nejpozději v roce 1974 uloženy v sokolovně v liberecké čtvrti Harcov. Na místě byly tvořeny strojopisné seznamy se stručnými záznamy a přidělována signatura RF. Tyto původní seznamy se v knihovně zachovaly. Tím zpracování na několik desetiletí ustalo. K plnohodnotnému zpracování došlo až v roce 2021. Dokumenty byly katalogizovány postupně do elektronického katalogu knihovny. Vytvářel se úplný jmenný a věcný záznam s předmětovými hesly, konspektem a znaky MDT. Často bylo též potřeba vytvořit nové jmenné autority, které se posílaly do souboru národních autorit. Katalogizace probíhala v rámci běžné činnosti oddělení a vzhledem k tematickému a jazykovému zaměření (převážně němčina) kladla vyšší nároky na jazykové a odborné znalosti katalogizátorů. Z důvodu omezené kapacity ve skladech nebylo možné uložit fond jako samostatný celek. Knihy jsou tedy zařazeny do běžného fondu ve skladu nebo v archivním fondu (trezoru). Do všech záznamů byla však přidána interní poznámka „Edmund Hünigen“, podle které lze vyhledávat v katalogu knihovny (v indexu „všechna pole“). V záznamech je též uvedeno, zda konkrétní titul obsahuje rukopisné poznámky a přílohy. Výstřižky v knihách byly ponechány, fotografie a pohlednice byly uloženy do archivního fondu (trezoru). Jako zdroj akvizice je v interních údajích uvedena pozůstalost Edmunda Hünigena. Zpracování bylo ukončeno v létě roku 2024.

#### 4. Obsah, typologická skladba a velikost fondu

Podle informací ve zprávách V. Carvy obsahovala knihovna původně asi 10 000 svazků knih, brožur a svázaných periodik. Asi polovinu tvořila převážně německá beletrie, druhou polovinu literatura naučná.

V současnosti zůstalo v Liberci zhruba 2 700 monografií, 14 hudebnin, 14 titulů periodik a 1 mapa.

Z typologického hlediska je tedy fond relativně monotematický, neboť se skládá převážně z monografií.

Tematická skladba dokumentů odráží politické zájmy majitele knihovny, což předurčuje její jedinečné zaměření. Zastoupeny jsou publikace z oborů, jako jsou např. moderní evropské dějiny, hospodářské a sociální dějiny 19. a 20. století, dějiny odborového a dělnického hnutí, dějiny protifašistického odboje, mezinárodního komunistického hnutí a marxisticko-leninská ideologie. Ve fondu se nacházejí i díla názorových oponentů zastávajících ideologie fašismu a národního socialismu.

Beletrie je ve fondu zastoupena jen okrajově a tvoří ji zejména historické a společenské romány německy a anglicky píšících autorů, vydané v 19. a v první polovině 20. století. Najdeme zde i několik překladů českých autorů do němčiny.

Periodika jsou zastoupena jen v neúplnosti několika stranickými materiály (převážně zprávy z konferencí, Sborník k dějinám KSČ). Nejvíce se zachovalo ročníků literárně-společenského měsíčníku „Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens“. Lze předpokládat, že Hünigen vlastnil více časopisů, avšak vzhledem k povaze těchto tiskovin se zachovala jen malá část.

Hudebniny jsou zastoupeny výhradně zpěvníky německých turnerských, budovatelských a lidových písní. Jsou zde i dva zpěvníky ruských tendenčních písní, jeden německý zpěvník protestantský a jeden zpěvník pro příslušníky nacistické organizace Sturmabteilung (SA).

Jediná mapa ve sbírce je demografická mapa Sovětského svazu po sčítání obyvatelstva v roce 1926.

Asi 8 % fondu tvoří monografie a periodika vydaná v 19. století. Jsou to především encyklopedie a příručky k evropským a německým dějinám, dále sebrané spisy německých a rakouských klasiků a také monografie z oboru pedagogiky, psychologie, filozofie a přírodních věd.

Zachovaly se i dva staré tisky, a to sedmý svazek operních libret Pietra Metastasia (vydáno 1751) a první díl německého dramatu „Aristides und Themistocles“ rakouského spisovatele Ignaze Aurelia Fesslerera (vydáno 1792).

Většina publikací byla tedy vydána v desátých až šedesátých letech 20. století, což samozřejmě odpovídá období, kdy Edmund Hünigen žil.

Vzhledem k národnosti Edmunda Hünigena tvoří převážnou část fondu díla v němčině (75 %), dále v češtině (20 %), angličtině (2,5 %) a jednotky děl v ruštině, polštině, ukrajinštině, francouzštině a španělštině.

#### 5. Provenienční záznamy – razítka, výstřižky, zápisy

Mnoho publikací obsahuje provenienční záznamy, které nám poskytují bližší představu o osobnosti a působení vlastníka knihovny a o původu jeho knih.

Ve většině knih jsou textová razítka se jménem Edmunda Hünigena. Byly zaznamenány tři typy razítek, zřejmě z různého období. Časově první bude oválné razítko s textem „Edmund Hünigen, Hermsdorf i. B.“, které má ručně vepsané číslo svazku. Není ovšem známo, zda současně s knihovnou byl vytvářen i přírůstkový seznam. Tato vrstva fondu pochází zřejmě z doby Hünigenova mládí, kdy působil v rodných Heřmanicích. Druhé razítko s textem „Edmund Hünigen in Ruppertsdorf“ mohl používat až od poloviny 30. let, kdy se přestěhoval do Ruprechtic. Zde už přírůstková čísla uváděna nejsou. Na třetím razítku je uvedena adresa v češtině, což znamená, že bylo používáno v poválečném období. Zde nalezená přírůstková čísla lze také přisuzovat Hünigenovi.

<sup>5</sup> ŽELEZNÝ, Edmund Hünigen 1920–1971, 1983.

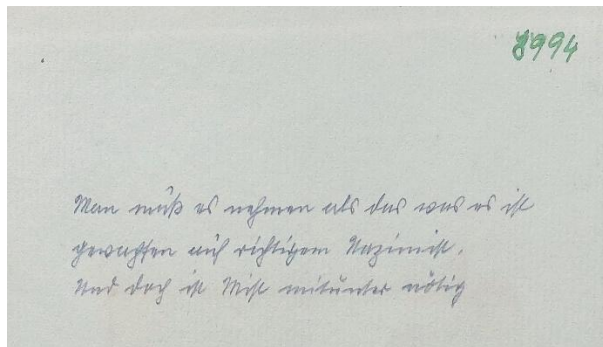


Další razítka pocházejí z různých německých institucí působících především v Liberci do konce druhé světové války. Jsou to např. různé organizace NSDAP, jednotky Hitlerjugend, letecké velitelství wehrmachtu, policejní stanice, místní komunistické organizace, Říšská pracovní služba. Některé tyto knihy mohl Hünigen získat díky poválečnému působení v kanceláři Antifašistického výboru. Dále se objevují razítka několika místních veřejných knihoven, středních škol, několika německých osobností a českých poválečných institucí.

Rukopisné poznámky a podškrty nejsou již tak četné, ale i v těch dochovaných lze sledovat politické a filozofické zaměření majitele. Nejvíce kritických poznámek obsahují tendenční nacistická díla, ve kterých se odráží nesouhlasný Hünigenův pohled na tyto ideologické směry.

Zřídka byly nalezeny též výstřížky z českých a německých novin se vztahem k historickým událostem a několik fotografií a pohlednic.

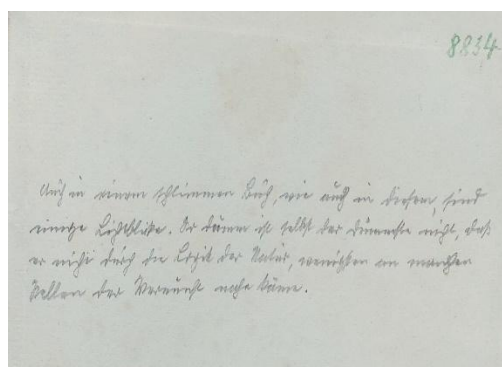
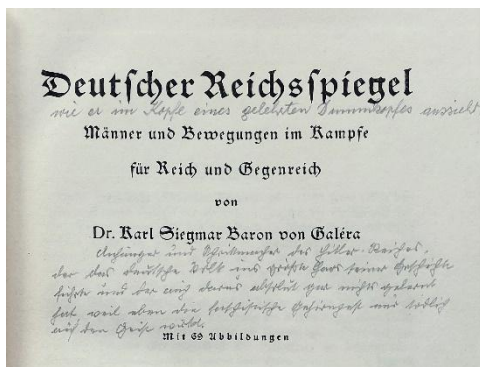
Jako příklad kritického vnímání textu Hünigenem mohou posloužit jeho příписy v knize „Mensch als Gott“ nacistického osvětového funkcionáře Wilhelma Ihdeho (signatura A 249218).<sup>6</sup> Toto tendenční dílo pojednává o britské civilizaci a jejím úsilí o dosažení duchovní nadvlády.



Na titulní straně je zeleným inkoustem doplněna za podnázvem poznámka „durch nazistischen Rassenwahn“, což lze dohromady volně přeložit jako: „Pomýlení lidského ducha nacistickou rasovou nenávisí.“ Na přední předsádce je další ironická poznámka: „Man muß es nehmen als das was es ist gewachsen auf richtigem Nazimist. Und doch ist Mist mitunter nötig“ (přeloženo zhruba jako: „Člověk to musí přijmout takové, jaké to je, probuzené z pravého nacistického hnoje, a přece je hnůj občas potřeba.“).

Postoj Edmunda Hünigena, jak je patrné z jeho poznámek, ukazuje na reflexi a kritiku ideologií, které jsou zde prezentovány. Jeho postřehy nesou nádech ironie a sarkasmu a zároveň odhalují silnou nesouhlasnou reakci vůči idejím, které Ihde ve své knize propaguje.

Podobným způsobem okomentoval Hünigen publikaci „Deutscher Reichsspiegel“ německého historika Karla Siegmar von Galéry (signatura A 246625).<sup>7</sup>



<sup>6</sup> IHDE, Mensch als Gott, 1940.

<sup>7</sup> GALÉRA, Reichsspiegel, 1936.

Na titulní straně je dopřána k názvu opět kritická poznámka „*wie er im Kopfe eines gelehrten Dummkopfes aussieht*“, dohromady přeloženo jako: „Zrcadlo Německé říše, jak vypadá v hlavě učeného hlupáka“. Pod jménem autora je další text: „*Anhänger und Schrittmacher des Hitler-Reiches, der das deutsche Volk ins gieß[e]n Gars seiner Geschichte führte und der auf dar[a]us absolut gar nichts gelernt hat, weil eben die faschistische Gehirnpest nur tödlich auf den Geist wirkt*“ (přeloženo jako: „Stoupenec a průkopník Hitlerovy říše, který zavedl německý národ do hrůzy jeho dějin, a který se z toho naprosto nic nepoučil, protože fašistický mor působí na ducha jen smrtícím způsobem.“). Ačkoliv zde autora ostře odsuzuje, tak na přední předsádce další poznámkou objektivizuje své hodnocení částečným uznáním autorových kvalit: „*Auch in einem schlimmen Buch, wie auch in diesem, sind einige Lichtblicke. So dumm ist selbst der dümmste nicht, daß er nicht durch die Logik der Natur, wenigsten an manchen Stellen der Vernunft nahe käme.*“ (přeloženo jako: „I v tak špatné knize, jako je tato, se najdou některé světlé okamžiky. Ani ten nejhoupější není natolik hloupý, aby se alespoň na některých místech logikou přírody nepřiblížil rozumu.“). Celkově lze tedy konstatovat, že Hünigenův postoj je komplexní a ukazuje na nesnášenlivost vůči ideologii nacismu a jejímu nositeli, ale zároveň uznává, že autorovo dílo není zcela bezcenné. Hünigen zde odděluje hodnotné prvky od nebezpečných ideologií, a i v tomto textu hledá drobné střípky racionality, které ukazují na autorovu intelektuální schopnost, přestože ji zcela zatemňuje jeho ideologické přesvědčení.

## 6. Význam knihovny

Osobní knihovny slouží k poznání života a myšlenkového vývoje svých majitelů. Vzhledem k tematickému složení knihovny je tomu tak i v tomto případě. Hünigen si pořizoval knihy v souladu se svým ideologickým zaměřením, ať už to byla díla jeho názorových odpůrců, či stoupenců. Rukopisné poznámky nás utvrzují v tom, že knihy intenzivně studoval a používal je i pro svou publikační a přednáškovou činnost.

Podle zprávy libereckého policejního ředitelství ze dne 26. února 1932, kterou ve svém článku zveřejnil Jaroslav Pažout<sup>8</sup>, organizoval Hünigen s bratrem Gerhardem ve svém domě agitační schůzky pro školní mládež, které ji měly přivést ke komunistickému smýšlení. Ve zprávě se uvádí, že „... učí se děti zpívati komunistické písně. (Gerhard) Hünigen jim předčítá z komunistických knížek“. Dále je zde uvedeno, že na stole byly nalezeny peníze, které děti přinesly na zakoupení „školních pomůcek jako brožurek apod.“ Lze tedy předpokládat, že některé knihy a zpěvníky z Hünigenovy knihovny byly používány i k této činnosti.

Kromě poznání osobnosti Edmunda Hünigena může knihovna posloužit i jako materiál pro zájemce o studium dějin komunistického, antifašistického a odborového hnutí v první polovině 20. století. Všechny publikace je možné si vypůjčit absenčně či prezenčně z fondu liberecké vědecké knihovny.

Seznam použitých zdrojů:

CARVA, Václav. *[Soubor zpráv ke zpracování knihovny E. Hünigena]*. Interní dokument. [1972]. Místo: Krajská vědecká knihovna v Liberci.

CARVA, Václav. *Knihovna E. Hünigena*. Interní dokument. 17. 4. 1980. Místo: Krajská vědecká knihovna v Liberci.

„*Dneska ctí tě za svatého, zítra budeš sviňák!*“: *československé osudy ve 20. století*. Flossenbürg: Památník koncentračního tábora Flossenbürg, [2020].

GALÉRA, Karl Siegmar von. *Deutscher Reichsspiegel : Männer und Bewegungen im Kampfe für Reich und Gegenreich*. Leipzig: Hesse & Becker, 1936.

IHDE, Wilhelm. *Mensch als Gott : Verirrungen des menschlichen Geistes : dargestellt aus der Geschichte Britanniens, einem Lande, das fern von den Menschen, jenseits von Gut und Böse, gelegen ist*. München: Zentralverlag der NSDAP, Franz Eher Nachf., 1940.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV. *Dům [kulturní památka, dům Edmunda Hünigena]*. Online. In: Památkový katalog. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/dum-12120254>. [cit. 2024-11-01].

PAŽOUT, Jaroslav. Edmund Hünigen. In: KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a kolektiv. *Osudy zapomenutých hrdinů: příběhy německých antifašistů z ČSR*. Praha: Národní archiv, 2008, s. 32–37. ISBN 978-80-86712-67-3.

ŽELEZNÝ, František. Edmund Hünigen 1920-1971: inventář. Online. Praha: Národní archiv, 1983, 16 s. Dostupné z: Archivní VadeMeCum, <https://vademecum.nacr.cz/vademecum/permalink?xid=711c7853ae69fe23db33f0773b08d99b&scan=0a7d0be2-996b-4709-af9b-295eb870b767>. [cit. 2024-11-01].

---

<sup>8</sup> PAŽOUT, Jaroslav. Edmund Hünigen. In: KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a kolektiv. *Osudy zapomenutých hrdinů*, 2008, s. 34–35.